

הא דאמר ליה מעכשיו הא דלא אמר ליה מעכשיו, והמשנה שמתירה בנכרי שהלוה את ישראל על חמצו, מדוברת כשהחמץ ממושכן אצל הגוי, והישראל אמר לו שאם לא ישלם לו עד יום פלוני, החמץ יהיה שלו מעכשיו (רש"י), אבל אם החמץ נשאר בבית הישראל, אסור ליהנות ממנו אחרי פסח, כיון שהגוי לא עשה בו קנין ועדיין הוא שייך לישראל. ואפילו אם הגוי עשה בו קנין, אסור ליהנות ממנו אחרי פסח, כיון שמסתמא קיבל הישראל אחריות על החמץ, וחמצו של נכרי שנמצא בבית ישראל וקיבל עליו אחריות, עובר עליו ב'בל ימצא', אבל אם הגוי עשה מעשה קנין בחמץ ואין לישראל אחריות עליו, מותר ליהנות ממנו לאחר הפסח אף שהיה בפסח בבית ישראל (מג"א תמא, א, ע"פ רא"ש ב, ג, ושלטי גיבורים ט, ב מדפי הר"ף, וראה מחצית השקל שם). ויש שסובר, שהקנין חל רק אם העביר את החמץ לרשות הגוי (פמ"ג שם, ע"פ הרמ"א חו"מ ד, יד וסמ"ע שם, יח).

■ להלכה, גוי שהלוה לישראל ונתן לו משכון חמץ ואמר לו שלך יהא מעכשיו אם לא אפרע לך עד יום פלוני, הגיע הזמן ולא פרעו, מותר ליהנות ממנו לאחר הפסח, הואיל והחמץ נקנה לגוי למפרע (ש"ע א"ח תמא, א). ואם לא אמר לו מעכשיו, אסור בהנאה, כיון שבפסח עצמו היה החמץ ברשות ישראל [כרבא]. ואם אמר לו מעכשיו, והגוי לא עשה מעשה קנין בחמץ, אסור ליהנות ממנו, אך אם עשה בו מעשה קנין ואין לישראל אחריות עליו, יש מתירים ליהנות מהחמץ, ויש אוסרים (משנ"ב ב, ב, וראה שעה"צ שם, ה, שמסיק שבשעת הדחק יש להקל). וישראל שהלוה לגוי ונתן לו משכון חמץ, ואמר לו שלך יהא מעכשיו אם לא אפרע לך עד יום פלוני, והגיע הזמן ולא פרעו, אסור בהנאה, כיון שהחמץ נקנה ליהודי למפרע, ואם לא אמר לו מעכשיו ואין אחריותו עליו, מותר [כרבא] (ש"ע שם, ב, א), כיון שישראל אינו קונה משכון מגוי (משנ"ב שם, ט).

חנות של ישראל וכו' חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה וכו', כיון שתולים שהחמץ הוא מהחנות ששייכת לישראל ולא מהפועלים הגויים, שכן החמץ קבוע בחנות ואילו הפועלים מכניסים חמץ לחנות רק בדרך עראי, ומשום כך כסיפא, בחנות של גויים ופועלים ישראל, החמץ מותר בהנאה (מהר"ם חלאה, ט"ז תמט, א, ע"פ רש"י, וראה עוד ברבינו דוד).

ויש סוברים [וגורסים כן בגמ']¹, שבחנות של ישראל ופועלים גויים החמץ מותר בהנאה, כיון שתולים שהחמץ הוא של הפועלים הגויים, ואין לחשוש שמא הוא חמץ של ישראל שנשאר בחנות מלפני פסח, שהרי בדק את חנותו מחמץ בליל ארבעה עשר. אבל בחנות של גויים ופועלים ישראל, החמץ אסור בהנאה, כיון שהגוי לא בדק חמץ בחנותו בליל ארבעה עשר, ושמא נפל החמץ מהפועלים הישראלים לפני פסח ונשאר שם (רבונו חננאל; רמב"ן). ויש סוברים, שאין מחלוקת בין הגירסאות, אלא אם מוכרים בחנות חמץ, הולכים אחרי החנות ולא אחרי הפועלים, ואם לא מוכרים בה חמץ, הולכים אחרי הפועלים (ב"ח תמט, א; בית מאיר שם). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות (ש"ע א"ח תמט, א), ולדינא הולכים תמיד אחרי בעל החנות [כרש"י] (משנ"ב שם, ה, וראה שם שהביא את דברי הב"ח והבית מאיר).

משנה. רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין הכלב וכו', ורבן שמעון בן גמליאל מפרש את דברי תנא קמא ואינו חולק עליו (ע"פ רש"י לעיל ח, א ד"ה בשאין).

אלא הקא במאי עסקינן כגון שההרינו אצלו וקמפלגי בדרכי יצחק, ושניהם מודים שבעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה (רש"י), ולאביי שסובר שבעל חוב למפרע הוא גובה, מדובר כאן שהגוי פרע את החוב והישראל לא גבה את החמץ, ובמקרה זה מודה אביי שלא אומרים למפרע הוא גובה (תוס'). ולמפרשים (ראה ביאורנו לעיל ע"א ד"ה אי אמרת) שבמטלטלין אין אומרים למפרע הוא גובה אלא אם שיעבד אותם בשטר אגב קרקע, הברייטא עוסקת במטלטלין שלא שיעבד אותם אגב קרקע, שבהם גם אביי מודה שלא אומרים למפרע הוא גובה (חי' הר"ן; רבינו דוד).

מנין לבעל חוב ששקונה משכון - שהמשכון קנוי למלוה לכל זמן ההלוואה, ואם הוא נאנס חייב באונסין (רש"י, בעל המאור שבועות כה, א מדפי הר"ף ד"ה כתב הר"ף), וחייב זה אינו חייב תשלום של שומר, אלא כיון שהמשכון קנוי לו לגמרי, אם נאנס המשכון הפסיד את חובו ואינו יכול לגבותו מהלוה (ש"ך חו"מ ע"ט, וראה עוד ביונתן אלם עמ' 21 בשם הגר"ח מברסק). ויש מפרשים, שהמשכון אינו קנוי לגמרי למלוה, אלא יש לו בו קצת קנין, שמחמתו שביעית אינה משמטת את החוב ואפשר לקדש בו אשה, ומכיון שאין לו בו קנין גמור אינו חייב באונסין, ומכל מקום חייב לשלם כשומר שכן, כיון שיש לו הנאה מהמשכון שהרי יכול לקדש בו אשה (תוס' כאן ובב"מ פב, ב ד"ה אימור; לרמב"ן במלחמות שבועות שם ד"ה והלכתא).

אם אינו קונה משכון צדקה מנין, ואין לומר שהפסוק החשיבו כ'צדקה' כיון שהוא מחזיר לו את המשכון לשכב עליו בלילה, שהרי בהמשך הפסוק כתוב 'ושכב בשלמתו וברכך', ואם אינו קונה את המשכון אסור ללוה לברכו משום איסור ריבית. ועוד, שלשון 'צדקה' שייך רק כשנותן דבר משלו (תוס' קידושין ח, ב ד"ה מנין, וראה קובץ שיעורים שם את עז).

אבל ישראל מגוי לא קני, שכיון שהפסוק נקט לשון 'צדקה', וגוי לאו בר צדקה הוא, בהכרח שהפסוק שממנו למדים שבעל חוב קונה משכון, מדבר רק על מלוה ולוה ישראלים ולא על גויים (רבונו חננאל).

ורבי מאיר סבר קל וחומר וכו' ישראל מגוי לא קל שכן, ולכן אם הלוה הגוי נתן למלוה הישראל משכון חמץ, עובר עליו ב'בל ימצא', ואף שבגמ' (ב"מ פב, א) מוכח שרבי יצחק מדבר רק על משכון שלא בשעת הלוואתו, שביט דין גבו אותו מהלוה לגביית החוב, וכאן מדובר על משכון בשעת הלוואתו שאינו קנוי למלוה הואיל ולא ניתן למלוה לגביית החוב, מכל מקום כיון שמשכון שלא בשעת הלוואתו קנוי למלוה לגמרי, גם משכון בשעת הלוואתו שיעבודו אלים ועובר עליו ב'בל ימצא' (תוס' כאן ובב"מ פא, ב ד"ה והא), שהרי אם הלוה לא ישלם את חובו, יכול המלוה לגבות את החוב מהמשכון שניתן בשעת הלוואה גם בלי גביה של בית דין, ונמצא שגם משכון בשעת הלוואתו משועבד הוא לגוביינא (קהלות יעקב קידושין יח, ע"פ הש"ך חו"מ ע"ט, עב). ויש מפרשים, שלמסקנא רבי יצחק סובר שבעל חוב קונה משכון בין בשעת הלוואתו ובין שלא בשעת הלוואתו [שלא כמסקנת הגמ' בב"מ] (רמב"ן במלחמות ט, א מדפי הר"ף; חי' הר"ן).

■ להלכה, בעל חוב קונה משכון בין בשעת הלוואתו ובין שלא בשעת הלוואתו [כהרמב"ן והר"ן], וחייב עליו כשומר שכן [כתוס'] (ש"ע חו"מ ע"ב, ב, אולם ראה ש"ך שם, ט).